

A MAI ANGOL EMBER HÁZA

A KÖZISMERT ANGOL ÉLETELVEK közül az, amely azt mondja; „Az én házam az én váram“, napjainkban, úgy látszik, mind erősebben kerül revízió alá. A vár a lakás-probléma megoldásának legfeudalisztikusabb, legönzőbb s egyben legexkluzívabb formája. Azt jelenti, hogy az ember a saját házában családjával egyedül lakik s a fedelet senki mással nem osztja meg. Az angol ősidőktől fogva egyedül lakott a házában s amíg tehetett, ebből nem is engedett. Ez különösen a vidéki házra vonatkozott. Az angol ember, lelkiségében, ma is vidéki ember, aki szabad idejét a természethez közel tölti. Az átlagangol életének legnagyobb becsr-vága, hogy Öreg korára falusi házat szerezhessen s ott végezze be életét. A falun töltött hétvégé divatja is Angliából származott el.

A vidéki ház volt az angol ember igazi otthona. Ehhez ragaszkodott s ennek értékéhez erős belső erkölcsi érték tapadt. Ettől válik meg legkevesbé szívesen. A városi ház más. A jó középosztály, amely rendszerint falusi házzal is bírt, a legtöbbször minden lelki-fájdalom nélkül vált meg londoni házából, amikor pedig egész lelkét megrendítette, hogy a kertjéből egy öreg tölgyfát ki kellett vágnia.

De ma már a nagy, tágas vidéki házak ideje egész Európában lejárt, Angliában különösen. Az angol mezőgazdaságot már a tizenkilencedik század dereka felé a mind erősebben meginduló gyáripar és bányászat nyomában szinte mesterséges eszközökkel fejlesztette vissza az állam, s a földműves típusa mindinkább zöldség- és gyümölcs-termelővé és tejgazdává alakult át. Ilyenformán ott a földbirtok mindinkább fényűzés s a háború után határozottan — költséges fényűzés. Döntő hatással volt erre a háború alatt erősen felemelt jövedelmi adókulcs és a Lloyd George-kormány alatt szinte fantasztikus magasságba emelt ú. n. hagyatéki adó (death-duty), amely növekedő skála szerint van megállapítva s egymillió fontos örökségnél már ötven százalékot vesz el az örököstől az államkincstár.

Minthogy az örökösödési adót készpénzben kell kifizetni, ez a háború után egyre-másra vezetett egyes híres angol birtokok és kastélyok eladásához és a föld parcellázásához.

A kastélyok fenntartása szintén óriási összegeket emészt, amihez erősen hozzájárulnak a bennük levő képek és műkincsek biztosítására fizetett óriási díjtételek és a házi tradíciók fenntartása. Ez utóbbit úgy kell érteni, hogy a legtöbb Tudor, vagy még régebbi korszakokból származó ház egészen primitív viszonyok szerint volt megépítve s hogy egy ilyen házat kevés cseléddel is fenn lehessen tartani, a ház egész belső jellegét fel kellene áldozni.

A vidéki kúriák közül néhányat, konzerválás céljából, mint műemléket, megvett az állam vagy a különböző közületek; néhány, mint pl. a Maidenhead közelében levő Erzsébet királynő korabeli, Great Fosters „falusi szállóvá“ (country hotel) alakult át, mely hotel-típus, a nagyszerű angol utak és a rendkívül elterjedt gépkocsi mellett, a háború utáni években határozottan divattá vált. Sok vidéki kúriát le is bontottak, miután a belső berendezést már előbb értékesítették.

Főleg ezek voltak azok a tényezők, amelyek következtében a birtokososztály újabban fokozottabb mértékben költözött az angol fővárosba s hozzájárult az angol lakásprobléma kiéleződéséhez.

A nagy vidéki családok londoni „ház“-ai is hasonló sorsra jutottak. A nagyobb családok azelőtt, kontinentális szemmel nézve, hatalmas palotákat építettek Londonban, de az angol szerénység mindenkor háznak hívta azt, amelynek már a felét vagy negyedét is a kontinens rendszerint a „palota“ jelzővel illette. A Stuart periódusból, a nagy építőművészek Inigo Jones (a Whitehall építője) vagy Sir Christopher Wren (a Szent Pál székesegyház építője) munkái közül már alig áll magánház Londonban, de az azt követő Georgiánus-időből és a régenshercegség korából annál több palotát lehet látni különösen a Hyde Park körül. Ezeket a csodálatos tizenyolcadik századbeli házakat, amelyeket olyan művészek emeltek, mint az Adam testvérek, Kent, vagy a híres John Nash, a háború után gyakran el kellett adni, mert a mai élet szükségleteinek már régen nem feleltek meg.

A tizenkilencedik század angol építésze, főleg a Viktoriánus-korszak, művészi szempontból már kevésbé értékes, de Nagy-London ezekben az években épült fel (sajnos!) s a mai angol háztípusban még mindig ez dominál. Ez a magánháztípus az építészetben „sorház“ név alatt ismeretes. Hosszú utcák vonulnak el a járókelő szeméi előtt, amelyekben minden ház, a legutolsó részletig, tökéletesen egyforma. Ugyanaz az építész tervezte, ugyanaz a vállalkozó építette őket s a teleknek is azonos a tulajdonosa. London belterületének legnagyobb-része ugyanis egy-két család (a westminsteri és bedfordi hercegek, Phillimore és Howard de Walden lordok), valamint különböző egyházi alapok kezében van, amelyek a régi angol gyakorlat szerint a házhelyet kiadják bérbe száz esztendőre. Ezért az építető 99 évig bért fizet (egy év ingyen van) s akkor a telek, házastól, a telektulajdonos birtokába megy át. Ezt a jogviszonyt a magyar magánjog „felülépítési jog“ név alatt ismeri, nálunk ritkaságszámba megy.

Ezek a sorházak belül is tökéletesen egyformák. Az utcakapuhoz rendszerint három-négy lépcső vezet fel a járdáról, a kapu mögött kis előcsarnok van, amelynek folytatása az emeletre vezető lépcső. A bejáratától jobbra nagy utcai szoba nyílik, amely rendszerint dolgozószoba (drawing-room) vagy könyvtár, ebből még egy szoba nyílik: az ebédlő. Az első emeleten van egy nagy és egy kis dolgozószoba, esetleg egy hálószoba s a felettük levő emeleteken a többi hálószobák. A cselédséget a régi időben a házak legfelső emeletén, a tető alatt helyezték el, újabban az alagsorba tették, ahol a konyha és az ezzel kapcsolatos helyiségek is vannak. Ebből a háztípusból tízezerszámba van Londonban, a különböző rezidenciális negyedekben, mint a

Hyde Park körül elterülő Westminsterből, Kensingtonban, Bayswaterben, Mayfairben, St. Jamesben, Belgraviában, a temzeköryéki Chelsea-ben és Pimlicóban, valamint a Hyde Parktól északra eső Maryleboneban. Vannak köztük nagyobbak, vannak kisebbek, de a beosztás, az építkezés főbb vonalai azonosak. A földszintes ház úgyszólván egész Angliában ismeretlen fogalom (ez alól kivétel a Lady Melchett által tervezett Woodfalls nevű vidéki ház, amely formájában délamerikai patio-ra emlékeztet), amit a telekárak magassága tesz indokolttá. Ezek a házak, mai szemmel nézve, idejüket múlták. Óriási cselédségre van szükség rendbentartásuk végett, a legtöbben nincs lift és a szimpla ablakok mellett a fűtésük is sokba került, amihez hozzájárult az az angol szokás, amely szerint a lakószoba ablakát télen-nyáron nyitva tartják.

Az angol ember ezekben a házakban élte le életét s ez a sorház típus, amelynek egyhangúságát csak az utcakapuk különböző színei szakították meg, London utcáit meglehetősen monotonná teszi. Angliában az utcának, a nép életében, különben sincs az a jelentősége, mint délen. Nem lehet eldönteni, hogy vájjon a nép természetes vonzódása a magánélet felé, vagy a klíma következménye-e, hogy az angol ember nagy átlaga az utcát szükséges rossznak tekinti, ahonnan olyan gyorsan menekül, amint csak teheti. Londonnak nincsenek nagy körútai, piazzái, korzói, következésképpen nincsenek kávéházai s a korcsmáknak az utcára szolgáló ajtain kivétel nélkül mindenütt homályos üvegtáblák védik a látogatót a nyilvánosság elől.

Annál jobban virágzik az otthon kultúrája. A művészet és iparművészet szempontjából annyira szerencsétlen viktoriánus-kortól eltekintve, az angol belső építészet mindenkor eredeti, ízléses és szép volt. Még az alsóosztályok házai sincsenek minden ízlés és vonalbeli szépség nélkül. A jobb középosztályok házaiban gyakori a Tudorkorszakot jelentő tölgy, a Stuartot jelentő dió- és a Hanoveriánus-kort jelentő mahagóni-falburkolat, különösen a könyvtárszobákban. Az arisztokrácia házaiban a belső berendezés a legtöbbször Adam, Sheraton, Kent vagy Chippendale munkája, esetleg a francia forradalomból menekült párizsi dekorátoroké. A lakószobák rendszerint nagyok, de a mennyezet — kevés kivétellel — alacsonyabb, mint a kontinentális. Mint Párizsban, itt is ismeretlen fogalom a kályha, helyét a kandalló tölti be, amelynek előterébe a legtöbb házban már régen gáz- vagy villanykályhát helyeztek, vagy központi fűtéssel látták el a házat s kandalló csak dekoratív szerepet tölt be.

Magyar szemmel nézve talán furcsának tetszik az a körülmény, hogy London legszebb házai közül is kevésben borítja a padlót parkett. A legtöbb házban úgynevezett „hajópadló” van, amelyet a legtöbbször nem is eresztenek be, hanem az egészet vastag nemezszőnyeggel borítják, amely a zajt igyekszik csökkenteni. Ugyanilyen szőnyeg borítja a lépcsőket is.

Az ablakok rendszerint nagyok, de a mi befelé nyíló ablaktípusunk a legnagyobb ritkaság Angliában. Az angol építész a fel- és letolható szimpla ablakhoz (amely gyakran és könnyen elromlik) éppen olyan görcsösen ragaszkodik, mint az angol asztalos a mi kilincsünket helyettesítő (és gyakran elromló) forgó gombhoz.

A legfényesebb házakban természetesen akad parkett is (gyakran a legszebb rózsafa-berakással) s néhány vidéki házban félköralakú ablakok vannak (bow window). Ezek azonban mindenkor kivételek.

A vidéki házakban a légfűtés is általánosabb, míg ez a legtöbb londoni házban még ma is kivétel. Az angol tüzelőanyagfelhasználás egyébiránt valóságos rablógazdálkodás a világ legjobb és talán legmagasabb kalóriájú szenével.

Ez az itt körvonalazott háztípus a legutóbbi években erős revízió alá került. London belterületén már alig szolgálnak ilyen házak lakás céljára. A főváros legrégebbi része, a City, már legalább ötven évvel ezelőtt teljesen üzleti negyeddé alakult át, ahol csak szolgák és a takarítószemélyzet lakik. Azóta London erősen terjeszkedik nyugat és észak felé. (Keletre a Temze mocsarai és a Londonhoz mind közelebb kerülő tengerpart vágják útját a város terjeszkedésének, délen a gyártelepek és a szegénynegyedek.)

Ez a nyugat felé való fejlődés most ért el a londoni West End-hez, amely a háború óta lassan teret enged a luxusiparoknak, színházaknak, szállodáknak — a lakóházak rovására. Éppen úgy, mint Budapest, Párizs vagy Berlin belvárosai.

Hozzávetőleges becslés szerint a házbérek egész Európában körülbelül Angliában a legmagasabbak, a cselédbérek szintén. Ezért fanyalodott rá a szigetország az aránylag több kényelmet nyújtó olcsóbb lakásra (fiat), amely egyre jobban tért hódít. A háború előtti években, egy-két apartment houstonól eltekintve, csak a munkásosztályok laktak bérházakban, amelyek aggasztó külsejükkel, szomorú egyhangúságukkal a nyolcvanas években épített pesti és berlini bérkaszányákra emlékeztettek. Ma azonban a legelőkelőbb negyedekben épülnek hatalmas „block.-ok, a becsukott és eladott főúri paloták helyén. Először az elegáns Park Lane környékén kezdődött meg az átalakulás. A westminsteri herceg házának, a Grosvenor Housenak a helyén hatalmas luxus szálloda épült, majd a Piccadillyn, a hercegi tulajdonosa nevét hordozó Devonshire Houseból lett elegáns bérház. Aztán a Park Lane egyik szép, jellegzetes palotáját, a Morley gróf tulajdonát képező és Vulyamy által emelt Dorchester House-ot bontották le és építettek helyébe luxushotelt, s napjainkban épül az elegáns Berkeley Square-en a Lansdowne örgróf háza helyén nagy bérház.

A kevésbé tehetős osztályok London nyugati részeibe szorultak a villanegyedekbe, ahol most kezdődik a bérházépítés. Az ittlévő lakásoknak óriási előnye, hogy sokkal csendesebbek, mint az angol főváros belterületén. Európa legnagyobb városában a zaj súlyos problémát teremt, amelyet a különböző kormányoknak még mindig nem sikerült teljesen megoldani.

Ebben a cikkben nem terjeszkedhettünk ki az angol munkásosztály lakáskérdéseire. Ez a probléma óriási, Angliában s az egész világon hatalmas irodalma van és részét képezi az angol munkáskérdésnek is. Éppen ezért érdemes lesz egyszer vele külön foglalkoznunk.

HEGEDŰS ÁDÁM